

2014 január Ról-ről

Gyórfy Iván: Az istenek a fejükre estek, de hamar felépülnek (Thor: Sötét világ (Thor: The Dark World). Színes, szinkronizált amerikai film, 120 perc, 2013. Rendező Alan Taylor.)

A dollárszázmilliószuperprodukciónak csak akkor képesek szállítani a kényelmes profitot a befektetőknek, filmgyártóknak, ha a másodlagos értékesítés és az egyéb promóciós termékek mellett megfelelő számú nézőt vonzanak a moziba. Ez pedig – a netes filmletöltés és a házi is felszerelhető profi vetítéstechnika terjedésével – egyre inkább csak úgy lehetséges, ha valami különleges hozzáadott értéket rendelnek a filmhez, melyet a filmszínházakon kívül (egyelőre) nem könnyű reprodukálni. Hatalmas méretű, speciális fényvisszaverésre képes vásznak, egyedülálló hangtechnika, színek és szagok kavalkádja, lélegzetelállító térélmény – így talán összhangba hozhatók a borsos jegyárak a sokszor csalódást keltően bárgyú és sablonos történetekkel. A számtalan filmformátum és futurisztikus mozi technika közül jelenleg – s ez egy viszonylag szűk, talán csak években mérhető időintervallumot fog át – a 3D és az IMAX tűnik a legversenyképesebbnek: ezek külön-külön s vonzerejüket egyesítve csábítják napjainkban a legtöbb élvhajász nézőt a mozipénztárakhoz.

Holott egyik sem épp mai invenció. A hatemeletes ház magasságának megfelelő, széles, görbített, ezüstös és a tökéletes hangélmény miatt lyuggatott vászonzfelületen, különleges projektorokkal létrehozott, nagy felbontású IMAX (a szóösszetétel az Image Maximum kifejezésből származik) technika kezdetei immár négy és fél évtizedesek, és az 1970-es évek eleje óta nyugozik le a szélesebb közönséget. A háromdimenziós vagy másképpen a térélményre építő mozi azonban már ősrégi, s tulajdonképpen egybeesik a fényképezés, illetve a mozgóképvetítés kezdeteivel. A Lumière fivérek 1895-ös, *A vonat érkezése* című munkája is a 3D őstörténetéhez sorolható, amennyiben célja és hatásmechanizmusa a nézők térérzékelésének ráhangolása volt a mozgókép által keltett élményre. De a sztereoszkopikus filmkészítés is igen élemedett, nemsokára a századik életévébe lép: 1915 júniusától számítjuk, amikor két amerikai filmes néhány keresetlen tesztjelenetet levetített az ámuló közönség előtt New Yorkban. A bal, illetve a jobb szembe eltérő módszerrel juttatott képvetület az agy becsapásával a normál térérzethez hasonló szenzitív valóságélményt hoz létre: a film gyakorlatilag életre kel a szemünk előtt. Történhet ez *anaglif*, azaz színszűrős technikával, amelynek révén mindegyik szem az egymást fedő képrétegek közül csak az egyiket láthatja a szemüveggel vagy más módon szűrt színeken át; vagy a modernebb *polarizációs* szűréssel, amikor az egyszerre vetített képek közül, a fény hullámtermészetét kihasználva, a szűrő csak az egyik irányú rezgést engedi az adott szembe; esetleg – leginkább a 3D tévéknél – *aktív képzárással*, váltakozva jelennek meg a bal, illetve a jobb szemnek szóló információk a

képernyőn, illetve azt váltakozva takarják el a szem elől.

A komoly, ám szórványos kezdetek után a háromdimenziós film az 1950-es évek elején élte virágkorát Amerikában, majd az 1980-as években tért vissza a tetszhalálból, hogy aztán az ezredforduló után újabb, minden eddiginél átütőbb virágkorát élje át, megtámogatva a digitális felvétel- és lejátszástechnika s a számítógépes grafika (CGI) felfutásával. Még csak azt sem lehet mondani, hogy Kelet-Európában ismeretlen – s ezért különösképpen vonzó – jelenségről beszélünk: az anaglif módszert már 1936-ban, a polarizációs szűrést pedig 1952-ben bemutatták Magyarországon, a Toldi moziban: utóbbi esetben a szemüvegek helyett a székek karfájára erősített és a nézők elé szemmagasságban elhelyezett színes, ablakszerű szűrőkkel bolondították meg a látóidegeket. Digitális 3D vetítésre, illetve IMAX-élményre azonban 2007–2008 fordulójáig várni kellett kis hazánkban.

A forradalmi vetítési élmény bakugrásai és váratlan torpanói mind hasonló okokra vezethetők vissza: gyengül az újdonság varázsa, szűk a pluszélménnyel felvértezhető filmek köre, (még mindig) drága a technika, ráadásul – erre is utalnak adatok, bár az átfogó kutatások váratnak magukra – a háromdimenziós film különlegessége minden tizedik ember számára alig-alig érzékelhető, a jelenlegi (kényelmetlen és eszközigényes) szemátverési trükköket a nézők egy része pedig mentálisan és fizikailag is kimerítőnek érzi. S miközben – a Facebook-lázhoz hasonlóan – a fejlett világban csökkenő, addig a harmadik világban emelkedő tendenciát mutat az új mozitechnikára éhes közönség aránya; ideig-óráig tehát (legalábbis egy új innováció, például a szűrőszemüvegek végleges elhagyásának lehetőségéig, ami majd újabb megugrással párosul) szinte kimeríthetetlenek a tartalékok.

Erősen megoszlanak a vélemények abban a tekintetben is, hogy a nem eleve 3D- vagy IMAX 3D-kamerával felvett, utólag konvertált mozgóképek nyújtanak-e olyan szekvenciális életörömet, ami miatt felárért is megéri tülekedni a speciális vetítőtermekben. A „vájtszeműek” nyilván érzik a különbséget – az átlagember számára azonban édes mindegy, csupán egyes jeleneteket forgattak-e vagy nagy ritkán a teljes filmet digitális háromdimenziós technikával, a világon mindössze 26 példányban létező, méregdrága IMAX-kamerák egyikével, netán az utómunkálatok idején kapott-e a film más formátumot vagy egy pluszdimenziót. A magam részéről viszont megerősíthetem: a legutóbbi kategóriákba sorolható hollywoodi megafilm, a *Thor: Sötét világ* című produkció bizony semmilyen természetfeletti érzéki ingerrel nem kecsegteti azon szerencséseket és vakmerőket, akik háromdimenziós IMAX-változatban veszik magukhoz. Erényei és hibái egyaránt a klasszikus forrásokból táplálkoznak, s attól, hogy a kilenc létező világ pusztulásáért vagy fennmaradásáért szemkápráztató jelenetek során küzdő skandináv származású képregényistenség, Thor és ellenlábasa, a finn halandzsadialektust használó, Malekith nevű sötét elf térdimenziót nem kímélve rendszeresen keresztülesik több világon, a szellemes trükkök nem magasztosulnak egy forradalmi technika házioltárára illő fogadalmi ajándékká. Egyszerűbben fogalmazva: a mozgóképes Thor-franchise második része semmivel sem tűnik jobbnak vagy vérpezsdítőbbnek, mint a hagyományos felületen látott első darab – eltekintve a filmek egyéni hangvételtől.

Kétségkívül vannak ügyes jelenetei, ezek azonban csak annyira mélyek, hogy két dimenzióban (hagyományos vásznon vagy képernyőn) is elférjenek. Éles kontraszt feszül a sötét elfek világának – Izland vulkanikus tájain felvett, majd digitális környezetrajzzal utólag manipulált – komor tónusú, pusztán meredélyei és szakadékai, az univerzum őrzőinek szerepében feltűnő asgardiak zöld és arany színekben pompázó természetes, illetve mesterséges háttérére, valamint az unalomig ismert földi valóság szövettónusa között. Míg az első, 2011-es *Thor*-ban a rendező Kenneth Branagh jóvoltából a testvérek közötti lélektani dráma, Thor jellemfejlődése, fivére, a csavaros eszű Loki cselszövései és a mesterkélten káprázatos istenvilág földöntúli ragyogása voltak a lehangsúlyosabbak, addig a *Trónok harca* és más, vérgőzös televíziós szériák

sikerrendezője, Alan Taylor a viking világ földi mocskokkal szennyezett platóni ideáját vetíti Thor apja, Odin asgardi birodalmába, s az egzisztenciális dilemmák mellett a világok közötti átjárhatóság problémája domborodik ki. De csak domborodik, és nem lép le a vásznonról, hogy körbevegye a nézőt félelmetes evidenciájával: a bosszúszomjas elfek gonosz fegyvere, az aether átveheti az uralmat Thor szerelme, Jane felett, ide-oda rángatva őt bolygók és féreglyukak között; menekülhet a kalapácsos isten apja tilalma ellenére változatos járművekkel üldözői elől Asgard labirintusában; rombolhatja le Thor és Malekith fél Londont, világaik között cikázva a zárójelenetben, melyben az apokalipszis kosztümös dublórei járnak vitustáncukat – hatásos, ám korántsem nélkülözhetetlen a hangok és a minden irányban kiterjesztett digitális látványelemek orgiája.

A *Thor: Sötét világ* a maga korlátoltan bombasztikus módján élvezetes munka, melynek minden porcikáján érződik a gondosság – hogy eleget tegyen a szuperhősöket felvonultató Marvel-képregényuniverzum és az egymással kölcsönös függőségi viszonyban lévő filmes feldolgozások (*Vasember 1–2–3.*, *A hihetetlen Hulk*, *Amerika kapitány*, *Bosszúállók*, *Thor*, illetve az előkészületben lévő folytatások) által támasztott igényeknek, a rajongók elvárásainak, a filmforgalmazók érdekeinek. Ott lapul a mélyén a lehetőség, hogy saját kategóriájában az átlagból kiemelkedő alkotás lehessen: figyelemre méltó színészekkel, (ön)ironikus párbeszédekkel és gegekkel, a hétköznapi *übermenschek* korlátaira és a Marvel-produkciókra való rejtett és közvetlen utalásokkal, dúsan polírozott, mégis otthonos látványvilággal. Ám mégis csupán egyetlen mozaikdarabja az istenemberek földi kalandjait elbeszélő, belátható időn belül véget nem érő filmsorozatnak, amelynek hősei időnként a fejükre vagy más nemes szervükre esnek, s csúnyán elpáholják őket, ám a másodpercenként 144 képkocka alatt érzékelhetetlen sebességgel, maradéktalanul gyógyulnak. S ezen a tényen még a legújabb mozitechnika sem segít, igaz, nem is ront rajta: a film tápértéke nem függ a néző szervezetébe oltott adalékanyagoktól és ízfokozóktól – amitől épülünk vagy leépülünk, mind-mind reménytelenül kétdimenziós.

Thor: Sötét világ (Thor: The Dark World). Színes, szinkronizált amerikai film, 120 perc, 2013. Rendező **Alan Taylor**; forgatókönyvíró **Don Payne, Christopher Yost, Christopher Markus, Stephen McFeely, Stan Lee, Larry Lieber, Jack Kirby**; operatőr **Kramer Morgenthau**. Szereplők **Chris Hemsworth** (Thor), **Tom Hiddleston** (Loki), **Natalie Portman** (Jane), **Sir Anthony Hopkins** (Odin), **Christopher Eccleston** (Malekith).

Kapcsolódó írások:

1. **Győrffy Iván: Méregzöld rémmese – nem csak gyerekeknek (Shrek a vége, fuss el véle (Shrek Forever After). Színes, szinkronizált amerikai animációs film, 93 perc, 2010. Rendező Mike Mitchell.)** Az első részben megmenti a kis testi hibával rendelkező királylányt,...
2. **Győrffy Iván: Fehérek közt egy amerikai (Lincoln. Színes, feliratos amerikai-indiai történelmi film, 150 perc, 2012. Rendező Steven Spielberg.)** Meglepő módon épp egy brit

miniszterelnök, Lloyd George jelentette ki...

3. **Györfly Iván: Tigris és bárány (Pi élete (Life of Pi). Színes, szinkronizált amerikai kalandfilm, 127 perc, 2012. Rendező Ang Lee.)** A képzelet- és látványkavalkáddal kereskedő Ang Lee legújabb mozgóképutazása, a...
4. **Györfly Iván: A büztengeren is túl... (Harmadik Shrek. Színes, szinkronizált amerikai animációs film, 93 perc, 2007. Rendező Raman Hui, Chris Miller; forgatókönyvíró Jeffrey Price, Peter S. Seaman, J. David Stem, Davi Zack, Joe Stillman; zeneszerző Harry Gregson-Williams.)** Györfly Iván A büztengeren is túl... Az animációs film...
5. **Györfly Iván: Lukianosz a moziban (Becstelen brigantyk. Színes, feliratos amerikai–német háborús film, 153 perc, 2009. Rendező-forgatókönyvíró-producer Quentin Tarantino.)** A rablók és pandúrok, a B-szériás filmek és a mozimitológia...

Cimkék: **Györfly Iván**